

ANTTI PUUPPONEN
YTT, tutkijatohtori

Inhimillisiä tarinoita satavuotiaan Suomen maaseudulta

Suomen itsenäisyyden juhluvuotta on tuotu esiin erilaisissa yhteyksissä. Osa Suomi100-tunnuksella varustetuista tuotteista on aiheuttanut myös hilpeyttä ja ärtymystäkin. Näistä merkivuoden juhlallisuuksista voikin olla välillä vaikeaa löytää sellaiset produktiot, jotka säilyttävät paikkansa vielä vuosia eteenpäin. Yksi tällainen tulevaisuudessakin kiinnostava merkkiteos on kuitenkin Jenni Räinen ja Vesa Rannan kokoama tietokirja *Reunalla – Tarinoita Suomen tyhjeneviltä sivukyliltä* (Like). Teos oli tietokirjallisuuden Finlandia-palkintoehdokkaana syksyllä 2017.

Lähtökohtia

Jenni Räinen on oululainen freelance-toimittaja ja Vesa Ranta kuvajournalisti ja valokuvataiteilija. *Reunalla*-teos on luonteeltaan dokumentaarinen, ja siinä vuorottelevat Rannan ottamat valokuvat syrjäisiltä sivukyliltä sekä tarinat, joihin teoksen tekijät ovat haastatelleet syrjäseutujen asukkaita. He kiersivät kahden vuoden ajan Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan sivukylillä taltioimassa maaseudun elämää. Vierailuja tapahtui yhteensä 18 kodissa, joissakin useita kertoja. Nimensä mukaisesti *Reunalla* kuvaa elämää marginaalissa. Elämä sivukylillä on marginaalista kaupungistumisen kontekstissa. Samoin on sen saama tila julkisessa keskustelussa. Tässä mielessä myös jotkut kylien nimet ovat varsin puhuttelevia, kuten Kuona, Luola-aapa ja Moisiovaara.

Edellä kuvatuista lähtökohdista muodostuu mielenkiintoinen ja visuaalinen kokoelma inhimillisiä kertomuksia nykymaaseudun arjesta. Samalla teos avaa lukijalle muistoja menneisyydestä, ajasta, joka tuntuu olleen juuri äsken mutta on jo kadonnut jonnekin pois. Tarinoissa

KIRJA-ARVIO

Jenni Räinen ja Vesa Ranta:

*Reunalla – Tarinoita
Suomen tyhjeneviltä
sivukyliltä.*

Like, Helsinki

2017

263 sivua.

ISBN 978-952-01-1648-4

vilahtelevatkin kyläkoulut ja -kaupat, autoituvat talot ja tyhjenevät kylänraitit. Mutta jääkö syrjäiselle maaseudulle lopulta muuta jäljelle? Teoksen perusteella vastaus on, että ainakin suuria persoonia, luontoa ja omaehtoista kulttuuria, josta löytyy myös aineksia vastarintaan.

Reunalla tarkastelee kattavasti syrjäisen maaseudun ilmiöitä ja kehityskulkuja, sitä, kuinka nykytilanteeseen on tultu. Teos hyödyntää viimeaikaisia tutkimuksia ja raportteja tulkinnan tukena. Samoin asiantuntijoiden haastattelut antavat tukea esitetyille näkemyksille. Teoksen varsinainen juoni rakentuu kuitenkin yksittäisten maaseudun asukkaiden kaunistelemattomien ja paikoin rehevienkin tarinoiden varaan.

Tyhjenemistä, täyttymistä ja uusiutumista

Maaseudun tyhjeneminen tulee teoksessa esiin karujen esimerkkien kautta. Kirjoittajat viittaavat ympäristökeskuksen selvitykseen, jonka mukaan Suomessa on yli 140 000 autiona olevaa taloa. Ympäristökeskuksen tutkija Antti Rehunen arvioi teoksessa, että tyhjeneminen jatkuu 2500 talon vuosivauhtia 2020-luvulle asti. Autoituvat talot ovat olleet koteja, joihin liittyy elettyä elämää ja muistoja. Kirjoittajat toteavat:

Autiotaloissa aika tuntuu pysähtyvän ja samalla ajan kuluminen näkyy kaikessa raadollisuudessaan ja kauneudessaan. Pienet yksityiskohdat ovat merkkejä katoavaisuudesta: jäljellä on enää mattopeiska ilman mattoja tai siivoojaa, kynttilä ilman sytyttäjää ja kahvikuppi ilman juojaa.

Autoituvat talot eivät ole pelkästään omakotitaloja. Tähän liittyen 87-vuotias eläkeläis-maanviljelijä Matti Heikkinen kertoo oman kiinnostavan elämäntarinansa. Eräs yksityiskohta tarinassa on, että Heikkinen on nykyään Hyrynsalmen Moisiovaarassa sijaitsevan rivitalon ainoa asukas, muut huoneistot ovat tyhjiillään.

Talojen autoituminen ei ole kuitenkaan syrjäisen maaseudun koko kuva. Teoksessa maaseudun tyhjenemistä tarkastellaan monesta näkökulmasta. Kokonaiskuvaa varten on haastateltu esimerkiksi maaseutututkijaa, ympäristöpolitiikan professoria Pertti Rannikkoa, jonka mukaan ajatus tyhjenemisestä perustuu vanhanaikaiseen näkemykseen maaseudusta ja yhteiskunnasta. On totta, että vanhan käsityksen mukaisia kyliä ei enää ole, eikä kylillä ole niitä palveluja, joita siellä ennen oli. Rannikon mielestä voitaisiin kuitenkin puhua nyt jo maaseudun täyttymisestä. Maaseutu on täyttynyt uudennlaisilla merkityksillä ja toiminnoilla. Täyttymistä ovat muun muassa kesämökit, kakkosasunnnot, retkeilijät, metsästäjät ja muut virkistäytyjät. Täyttymistä tulee jonkin verran myös uusista asukkaista. Tulevaisuudessa voidaan odottaa lisää uudennlaisia merkityksiä ainakin biotalouden sektorilta. Silti käy ilmi, että Rannikon ajatus täyttymisestä sisältää samalla ripauksen ironiaa. Maaseutu on täyttynyt myös keskenään kilpailevista intresseistä ja tavoitteista. Tämä lienee laajempikin yhteiskunnallinen kehityskulku, joka ei koske pelkästään maaseutua.

Varsinaisissa ihmisten elämäntarinoissa täyttymisen idea tulee esiin ehkä enemmän rivien välistä. Teoksen viehättävintä antia onkin se vire, miten asiat esitetään: autoituminen on raadollinen prosessi, mutta jossain pinnan alla piilee kuitenkin vastareaktioiden mahdollisuus. Esimerkiksi Yli-Siurualla asuva 62-vuotias taiteilija Kari Tykkyläinen arvioi:

Seuraavaksi kuolee meikäläisen ikäluokka. Mutta rakennukset jäävät. Jossain vaiheessa tänne muuttaa ihmisiä, jotka haluavat oravanpyörästä pois. Täällä pystyy elämään halvalla. Elän niin itsekin.

Ehkä seuraava vaihe on jo alkanut. Teoksessa esitelläänkin lapsiperheitä, jotka ovat

muuttaneet maaseudulle. Lampinsaassa asuva 33-vuotias sosiaalialan ohjaaja Päivi Paavola kokee, että maaseudulla asumisen hyvä puoli on juuri siinä, että rahaa ei tarvitse hankkia niin paljon verrattuna kaupungissa asumiseen. Töitä maaseudulta on kuitenkin löytynyt. Elämä tuntuu myös joustavalta ison perheen kannalta.

Hiljaisuus, luonto ja yhteisöllisyys ovat täällä parasta. Vieressä on lapsille oma pieni koulu ja päiväkot. Mutta muuten etäisyydet ovat hankalia, sillä ilman autoa ei pääse mihinkään, ei edes kauppaan, Paavola toteaa.

Toisen lapsiperheen vanhemmat, Annika ja Janne Kummala Sarakylästä, tulevat toimeen myös vähällä. Heitä kuitenkin mietityttää lasten leikkikavereiden vähäisyys. Uusille omillekin ystäville olisi tilaa.

Lapsiperheiden tapaan maaseudulle on tullut myös maahanmuuttajia. Japanilaiset Mariko, 64, ja Keiichi Hayami, 67, ovat muuttaneet Luola-aavalle. Muuton taustalla on heidän kokemuksensa japanilaisen yhteiskunnan muuttumisesta liian kilpailuhenkiseksi ja rahanahneeksi. Suomen maine rauhallisena, turvallisena ja tasa-arvoisena yhteiskuntana vetosi. Se tuntui utopialta, johon Hayamit päättivät lähteä tutustumaan. Lopulta koti löytyi Luola-aavalta, 25 kilometrin päässä Kuivaniemen keskustasta.

Teoksessa käy ilmi, että maahanmuuttajia tulee maaseudulle myös toiden perässä. Esimerkiksi hanhisalolaisen Jyrki Meriläisen navetassa työskentelee serbialainen maatalouslomittaja. Serbian lisäksi maatalouslomittajia on tullut ainakin Venäjältä, Virosta ja Bulgariasta. Monille suomalaisille navettatyö näyttytyy raskaana ja huonosti palkattuna. Maahanmuuttajat suhtautuvat lomitustyöhön kuitenkin uutteruudella ja tarkkuudella.

Reunalla kertoo myös maaseudulla asumisen toisesta puolesta. Joidenkin teoksen tarinoiden perusteella pikkupaikkakuntien ahdasmielinen ja kateellinen ilmapiiri ei ole pelkästään myytti. Sirpa Dorochenko, 52, on muuttanut Oulusta Yli-Iihin pitämään lammastilaa. Vastaanotto ei ole ollut helppo:

En tee niin kuin kaikki muut ovat tehneet aiemmin. Luulen, että yksinasuva nainen on punainen vaate konservatiivisessa kulttuuriympäristössä, Dorochenko pohtii.

Omat hankaluutensa kohtasi myös Oulussa kasvanut Kari Tykkyläinen, joka muutti Yli-Siurualle jo kesällä 1979. Lähes neljäkymmenen vuoden mittaisella perspektiivillä Tykkyläinen toteaa kuitenkin nyt, että kyliltä ”puuttuu akateeminen nyripistely”. Tämän Tykkyläinen kokee rikkautena. Hän näkee, että maallemuuttajat joutuvat kohtaamaan samantapaisen sopeutumisprosessin kuin maahanmuuttajat.

Peruskysymysten äärellä

Kaiken kaikkiaan *Reunalla* on virkistävä lukukokemus, joka herättää maaseutututkijalle monenlaisia ajatuksia. Teoksen kuvat ovat dokumentaarisia, hyvin valittuja ja kauniita. Tummat kannet tekevät teoksesta suorastaan juhlanan näköisen, mikä sopii tietysti juhlavuoden henkeen. *Reunalla*

K on siinä mielessä myös erinomainen lahjakirja. Teoksesta voi katella kuvia, siitä voi lukea halutessaan yksittäisiä elämäntarinoita sieltä täältä ja aloittaa sitten vaikka alusta. Tällainen rakenne on toimiva. Itse jäin kaipeamaan ainoastaan jonkinlaista kirjoittajien loppuyhteenvetoa, joka olisi sitonut kokonaisuutta. Toisaalta teos avaa monia kysymyksiä, joihin se ei tarjoile valmiita vastauksia. Lukija saa itse löytää ne tarinoiden moninaisuudesta. Näin ajateltuna loppu-tulos on hyvin onnistunut.

Kuluneena vuonna monissa julkisissa puheenvuoroissa on rakennettu kaupunkien ja maaseudun vastakkainasettelua. Tämä on ollut pääosin keinotekoisia keskustelua. Osa näistä julkituloista on ollut huonosti harkittuja, mutta joukkoon mahtuu myös tarkoitushakuista politikointia. Siinä mielessä *Reunalla* on ilmestynyt juuri oikeaan aikaan. Pohjimmiltaan teos kuvaa ihmiselämän moninaisuutta ja erilaisia elämän valintatilanteita. On toivottavaa, että se löytää lukijansa niin maaseudun kuin kaupunginkin asukkaista. Parhaimmillaan *Reunalla* voi nimittäin toimia sillanrakentajana ja avartaa käsityksiä eri elämänmuodoista. asiat eivät ole niin mustavalkoisia kuin usein melko pinnallisena pysyttelevä julkinen puhe antaa ymmärtää. Tässä mielessä teos on kiinnostava myös yhteiskuntatieteellisen elämäntapatutkimuksen kannalta.

Kokonaisuutena teoksessa liikutaan loppujen lopuksi elämän peruskysymysten – syntymän, elämän ja kuoleman – äärellä. Tämä tapahtuu paitsi symbolisesti syrjäkyltien muutosta kuvaamalla, myös esitetyissä tarinoissa hyvin henkilökohtaisella tasolla. Kuonan kylässä asuva 81-vuotias eläkeläinen ja flamenco-taiteilija Anita Heinonen muistelee 1960-lvulla käymäänsä keskustelua metsätyömiehen kanssa. Metsätyömies oli todennut elämän olevan ”lyhyt kuin kärpäsen lento lantakasalta toiselle”. Heinonen oli tuolloin vihastunut ajatuksesta, mutta toteaa nyt: ”Näin jälkikäteen kuin ajattelee, ihmisen elämä on kuin tuulenhenkäys, niin lyhyt.”

Reunalla päättyy 32-vuotiaan agrologin Maria Vanhatalon tarinaan, jossa tulee ilmi suuri kunnioitus isovanhemmilta saatua perintöä kohtaan. Perintö ei viittaa tietenkään rahaan, vaan arkisiin käytännön taitoihin ja niiden oppimisen sivutuotteena siirtyneisiin arvoihin. Vanhatalo lupaa jatkaa niiden siirtämistä tuleville polville. Hän on myös toteuttanut itse suunnitellun hirsitalon, jonka toivoo olevan olemassa vielä 200 vuoden päästäkin.

Tällainen ajattelutapa ja moni muukin teoksen ajatus edustavat kestävästä kehitystä parhaimmillaan. Hirsitalo on tosin vain yksi kestävyuden ulkoinen ilmenemismuoto. Sen juuret ovat kuitenkin syvemmällä edellisissä sukupolvissa ja ympäröivässä yhteisössä. Loppujen lopuksi *Reunalla* -teoksen ydinviesti piilee siinä, että marginaaleja ei pidä hylätä, vaan niitä pitää kuunnella. Niihin syvemmin tutustumalla yhteiskunnallisen kestävyuden pohjaa löytyy varmasti paljon lisää. Se on yhä olemassa, kunhan vain pääsee esiin äänekkäimpien julkisten puheenvuorojen alta.

